

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

טראנס או תרפיה מיתולוגית במקדש באלאדג'י
(הודו 1996)

רות נצר

"בשיר ובמחול מביע האדם את שייכותו...
הוא שכח כיצד להלך ולדבר. יתר על כן:
הוא חש עצמו מכושף ואמנם נהיה לאחר.
כאשר תדברנה החיות... כן הומה גם
מתוכו משהו על-טבעי" (ניטשה) [1].

בדרך הארוכה, בואכה אל חבל ראג'אסטאן, בצפון מערב הודו, העיניים נשטפות בשדות חרדל הבר, צהוב-אוקר וצהוב לימון, צהוב נקי ועז שמפריך את העוני והיובש של האזור כולו. בעת הנסיעה, בין מבט נוף למשנהו, אני קוראת בספרו של פטריק וויט - 'ווס' - על המסע של ווס ביבשת אוסטרליה, ומסמנת לעצמי קטע שמקביל לתחושותי שלי: "כן, אעבור את היבשת מן הקצה אל הקצה. ברצוני להכירה בכל מאודי. מדוע רודף אותי הצורך הזה? לא אוכל להיטיב להסביר זאת ממך" [2]. ביומן המסע שלי אני רושמת: "ווס מבקש את המרחבים האינסופיים, כחפוש גאולה. ומה אני מחפשת?"
הגענו אל ברטפור, שמורת צפורים, שהיא ביצת אגמים, מכוסה צמחי מים, טחב, רצי אור בין עצים לבנבנים שבוקעים מן הביצה, שפע של צפורי מים, שלדגים, קורמורנים, חסידות, שקנאים - מהלכים מעדנות, קוראים זה לזה, מתעופפים. והמצלמה מנציחה השתקפות גזעי עצים ודממה בתוך המים, שרכים שנוזלים מן העצים אל המים.

*

מברטפור, דרך מדברית אל העיר ג'איפור. בשמון הנסיעה, נפלה עיני על מספר שורות באותיות קטנות ב'מדריך הודו' שמספרות על מקדש בכפר בלאדג'י, סמוך לברטפור, בדרך לג'איפור, אליו מביאים חולים ממרחקים לשם 'גרוש שדים' בטקס אלים. האמנם? ואנחנו לא ידענו!
המטיילים הותיקים בהודו שהתיעצנו איתם קודם לנסיעתנו, ולאחריה, לא ידעו על קיומו של המקדש הזה. בתשובה לשאלתנו ענה הנהג שלנו, כלאחר יד, כי אמנם "יש שם מקדש הנומן, מקדש רגיל, שום דבר מיוחד". האמנו לו, כי הכרנו את האל-הקוף הנומן כאל בעל חשיבות שולית, שדמותו הגלמית האדמדמה מופיעה במקדשונים קטנים או כדמות סגידה בשולי דרכים. הקוף הוא חיה מקודשת להודים, ואת להקות הקופים פגשנו במתחמי מקדשים עטורי צמחיה, מתבוננים בנו בסקרנות, קופצים על כתפינו כאילו היו חיות מחמד, מבקשים אוכל, או חושפים ניביהם לאיום, ובעיקר מפגינים חיי להקה מרתקים, כשהם חובקים זה את זה, פולים כינים, או מרכלים (עלינו?).

הכרנו גם אלי חיות אחרים - את גנש הפילון החביב, אל המזל, את הנחש המלווה של וישנו, ואת שור הפריון של שיווא.

*

בכל אופן, ביקשנו מהנהג שיסטה מהדרך ויקחנו לבלאדג'י - מה כבר יש להפסיד? - הרי כבר גילינו שמקומות בלתי ידועים יכולים לפקוח אותנו אל הבלתי יאמן. הרי כך גם הגענו, באיזו סטית דרך אחרת, אל מקדש אחר, שבו סוגדים לבובות סוסים! בלאדג'י הסתבר ככפר קטן ודל, כמו רוב כפרי הודו. הדרך המשובשת הוליכה אל מקדש קטן, מקדש ראמה. האם התבדונו? המקומיים הביטו בנו בפליאה. זרים לא מגיעים למקום הנדח הזה. ואיש אינו דובר כאן אנגלית כדי למכור שרותי תירות. ולכן גם אין כאן ההיטפלות התובענית לתיירים - לבקש נדבות ולמכור ו'להדריך'. מקומי אחד, משום מה, אולי משום שראה אותנו אובדי עצות, לקח אותנו תחת חסותו, והנחה אותנו לתוך המקדש. בתנועות ידיים הסביר לנו לא לצלם והיכן לעבור ולעמוד ואיך לנהוג - חליצת נעליים לפני הכניסה וכו'. במקדש ניצבים צלמי האלים ראמה וסיטה אשתו: צלמי בובות בד בבגדי מלכות מרוקמים.

מספר גברים ישבו בפניה ניגנו ושרו לקרישנה, והנכנסים השתחוו לאלים. זה היה טקס משובב לב, שכבר ראינו כמותו. רק בצאתנו ראינו מולנו את מקדש הנומן. חסותו של המלווה האלמוני שלנו - יברכו האל ששלח אותו אלינו ברגע זה - איפשרה לנו להיכנס למקדש, כשאנחנו נסוגים אל פינה שממנה נשקיף אל המתרחש בלא להפריע, שם הורה לנו לעמוד.

היתה שעת דמדומים. האולם המלא נרות מהבהבים היכה בנו במכת קטורת עזה. האנשים שמילאו את האולם בצפיפות שרו, ניגנו והמתינו מול וילון אדום גדול המסתיר את דמות האל. באגף האמצעי רבצו נשים רבות מניעות בראשן למקצב. אז ראינו, לתדהמתנו, שעמדו שם, זו ליד זו, שלש נשים צעירות מאד, שעמדו וטלטלו את ראשיהן בטלטלה בלתי נפסקת, ימינה ושמאלה ובתנועה סבובית, שערותיהן הארוכות מצליפות בחזקה אנה ואנה בעצמה מאגית. גופות הנשים נהיו לתנועה ריתמית, מתכווצת, נפתחת, סוערת, נזרקת. האויר נעשה דחוס יותר ויותר. לא הבנתי לאן נקלענו, מעודי לא ראיתי כדבר הזה. הצעירה שבמרכז, בשמלה צהובה ושער שחור ארוך, נכנסה לסחרחורת מהירה, עיניה לטושות מחוריהן ומפיה בוקע רחש-לחש של אותיות שיניות, כתסיסת קול נחש. אצבעות ידיה שלוחות קדימה כטפרי חיה, כהודפת דבר מה או נעה לקראתו. לידה נער, מניע ראשו וגופו בתנועות קצובות ומשמיע קולות, ולפתע התהפך ונעמד על ראשו - כאילו מבטא בגופו את היפוך התודעה. והנה למרגלותינו ממש רבוצה אשה מבוגרת, מניעה ראשה בטלטלה מתמדת, משמיעה קולות נהמה חיתיים קצובים, לשונה בחוץ. גם היא עיניה ואצבעותיה לטושות וכולה כחיה. מרב תנועות אקסטטיות נפל מראשה כיסוי הסארי, ולא השגיחה. בהלה אחזה בי מפני השגעון הקבוצתי הזה. יותר ויותר נדמה לי המקום כמו מחזות קשים שראיתי במחלקה פסיכיאטרית סגורה. אבל אחר זמן מה הבחנתי שאין זה טרוף אלא קצב ריטואלי שיש בו התכוונות, ושיש לנשים שליטה בפראות האוחזות בהן. פתאום הבנתי שהיה זה ריטואל כניסה לטראנס (טלטלת ראש מהירה יוצרת סחרור גופני-נפשי ומאפשרת מעבר למצב התודעתי האחר) שהן מפנות עצמן מרצון, מתמסרות ממש, לכח גדול וסוחף, כוח גדול מהן, שמעניק להן עוצמה וכוחות על אנושיים.

הנוכחים מסביב התנהגו כמורגלים בהתלהמות חיייתית זו, שנותבה להתנהגות טקסית יומית, שכפי הנראה למענה באים אף מרחוק למקום זה. האם יתכן שהנכנסים לטרנס אף נחשבים בעלי מעלה? הכל השתפו בשירה מונוטונית הולכת וגואה וחלקם אף בתנועות קצביות. פתאום הגיח בחור צעיר ופצה בשירה המנונית עולצת, קצובה ורמה, כשהקהל מלווה את שירת הסולו של שליח הצבור הצעיר בקטעים הקבועים החוזרים. האשה-נחש אף היא הצטרפה לקטעי ההמנון, כי היתה מסוגלת להיות בקשר עם המתרחש סביבה. לא כן האשה-חיה הקופית שלמרגלותינו שהיתה מנותקת מן המתרחש, שבויה בטראנס הכופייני. עמדנו שנינו, דבוקים לפינת המסתור שלנו, ומצטערים שדווקא כאן אסור לנו לצלם! מפני הרעש הגדול לא היינו מסוגלים לדבר זו לזה, והיינו חוששים ויראים מפני הבאות ומפני פלישתנו אל מקום כה קדוש

ואינטימי ששיך רק לשייכים לו. אולי אי-מי מהנוכחים יזעם על הנוכחות הזרה שלנו ובלהט קדוש יתנפל עלינו? אולי משום שאין לנו הגנה פנימית ולא קבלנו את ברכת האלים - הכוחות הדמוניים - אלוהיים של המקדש הם שיפגעו בנו?

אבל דומה שהכל התעלמו מאתנו. היינו כמו ג'וקים לבנים חסרי ערך; בעבורם לא היינו קיימים שם כלל. בעוד המוסיקה עולה וגוברת, כמו אל שיא הארוע, הפשיל הכהן הברהמין הלבוש לבן את הוילון. פני פסל האל הנומן נגלו למאמינים הנרגשים שנכספו לעבור על פניו, והכהן חילק להם פיסות צמח לבן ריחני חריף, כעין מתת-אל (המקבילה ללחם הקודש שמקבלים במיסה הנוצרית?).

הכל נעשה דחוס מדי. צפיפות הקולות, הריחות העזים והאנשים הנדחפים הדפו אותנו אל היציאה. אף שהיינו מרותקים להיות ולהשאר שם עוד ועוד - הרגשתי גם איזו רתיעה אינסטינקטיבית מהעוצמה הזרה המתלהמת, מהכוחות הבולעניים, שנוגעים בשולי הטרופ, ומעין רצון להמלט בעור שיני. כך נהדפנו אל דרך היציאה, ועברנו בינות אנשים רבים הרובצים ונעים בגופם בתנועות קצובות, באולם וגם בחדר היציאה. בצאתנו הזדעזענו לראות מספר רב של גברים קשורים בידיהם ורגליהם באזיקים ושרשראות אל מעקה המקדש. רובם פניהם מוזרים-מנותקים, ספק מפגרים, ספק קטטוניים, כי גופם נע קצובות או היה כמשותק. אחדים היו נגועים בהבעת אלם של הסובלים, אחדים ניסו לדבר בתנועות ושפה מקוטעים ובלתי מובנים, ונראה כי ניסו לומר דבר מה, לספר, או לבקש עזרה.

הם לא נראו כמו אלו שקושרים עצמם מדעת ובחירה, לשם סיגוף. ההפך, נראה שנקשרו, כמו שקושרים חיה, כדי לשמור עליהם, או אולי גם כדי שירפאו מכוחו המאגי של המקדש. כל זה היה מבהיל ומעורר פלצות, חמלה ואין אונים.

והאשמה הנצחית, שהנני עדה לסבל ואיני עושה דבר, ואחר כך אלך מכאן, והם ישארו.

האם למענם נערכת בתוככי המקדש הקטן ההילולא הזו, שבה אנשים כמו מקריבים את דעתם, או כמו יוצאים מדעתם אל דעת אחרת? או שמא אין האומללים האלה אלא אמתלה לחינגה כשהם עצמם כבר נשכחו מלב, לבדם, בחוץ?

הכל היה מטורף לחלוטין. ליד פתח היציאה אשה כרעה והדליקה נרות על המדרכה ולידה עמדה פרה וליחכה את הנרות הדולקים ואכלה אותם!! כבר ראינו בהודו פרות אוכלות כל, מרוב רעב, אפילו ניירות וקרטונים, שלא לדבר על קליפות תפוזים. אבל נרות דולקים?

על הכביש התפלש איש בוהה, כמו בתנועות נחש מתפתל, נע על גחונו כמפנה את הלכלוך בזרועותיו, כמו ממלא איזו משימה קדושה של התפלשות או סיגוף.

והזר והמוזר הזה - בעינינו - אנו העוורים מראות נכוחה - מתקבל על ידי המקומיים כמובן מאליו. הרגשתי כמו בתוך ציור סוריאליסטי, שבו הבלתי-מציאותי ביותר מצויר באופן המציאותי ביותר!

*

מה-מי משוגע כאן ומה לא? אני נזכרת בעליסה [3] ששואלת את החתול המחייך "איזה מין אנשים גרים כאן בסביבה?", והוא עונה שבכוון ההוא גר כובען מסובב על כל הראש, ובכוון השני גר ארנביב שמשותלל באביב, ושניהם מטורפים. וכשעליסה אומרת שאינה רוצה להסתובב בין מטורפים החתול עונה לה: "אין לך ברירה. כולנו מטורפים כאן. אני מטורף. את מטורפת." עליסה שואלת איך הוא יודע שהיא מטורפת, והחתול עונה לה: "זה ברור, אחרת לא היית באה לכאן"....

*

האם כל אלה הובאו למקדש כדי להרפא ולגרש את השד מקרבם? אין את מי לשאול.

הנהג שהמתין לנו, היחיד שיודע אנגלית, הניע ראשו לקראתנו: כן, כן, הוא יודע מה מתרחש כאן, אבל גם עכשיו לא יכל להסביר. מדוע ניסה להעלים ולטשטש את חשיבות המקום? אולי כדי למנוע מזר שלא יבין זאת לפלוש לקדושה המקומית. אבל - מה שבטוח בטוח - הוא קנה לעצמו במקום הזה את קמע האל הנומן כדי לשמור על נפשו.

סוכן נסיעות מג'איפור ידע לספר על זרים שלא איפשרו להם להכנס למקדש הזה, שהוא לא ידע את פשרו

ולא היה בו. נהג מונית שהיה שם פעם נשבע שלא ישוב לשם כי פחד להשתגע. נהג אחר ששאלנו לפשר המקום, הגיב באנגלית העילגת שלו:
' והניע ראשו בטלטלה, להדגמה. **God give, God give.**'

*

מהו הדבר שראינו? גרוש שדים (כגון גרוש ה'דבוק') לא היה כאן. בגרוש שדים איש הדת, שהוא סוכן המרפא הנפשי-רוחני; הרב, או הכהן, או השמאן, נאבק בשד שהאדם תפוש בו על כורחו, כשאיש הדת מגייס את הכוחות המאגיים של האל כנגד השד או הדיבוק[4], ואילו כאן אנשים נכנסו לטראנס מרצונם, כפי הנראה, כדי להיות תפוסים בכח דמוני, וכל זה בחסות האל ובמקדשו.
ואולי במקום טקס גרוש שדים התרחש כאן היפוכו של דבר - טקס הזמנתו של כח דמוני אל תוך נפש האדם, שאין אנו יודעים אם הוא נחוה כשד או אל.

נזכרתי במנאדות, הנשים האקסטטיות המתהוללות בפראות משוגעת סביב דיניסוס, גם נזכרתי במדוזה, הגורגונה המיתולוגית המבעיתה שעיינה לטושות ושערותיה נחשים - פתאום גם הבנתי מניין נולדה התמונה המיתולוגית הזאת של מדוזה - הרי התגלמותה חיה עד עצם היום הזה בנשים שכאלה, כמו שראינו כאן, שמניעות בטרופ את שערותיהן המתפתלים ונזרקים כתנועת נחשים! והגורגונה ידועה בכוח מבטה הממית.

*

מיהו הנומן שבמקדש שלו מתבצע הטקס? ולמה דוקא כאן?
על הקוף הנומן מסופר ב'ראמאינה', האפוס החשוב של הדת המיתולוגית ההינדית. מיתוס זה, כיום, כמו לפי אלפי שנה, ממשיך להיות מסופר, מומחז ומושר בחגיגות ובתאטרון העממיים. גיבורי הראמאינה הם מהפנתאון המיתי-דתי ולהם סוגדים במקדשים. ברמאינה מסופר על הגבור ראמה (שהוא 'אוטר' של האל וישנו, כלומר אחד מגילגוליו) שמבקש את עזרתו של הנומן כדי לגאול את אשתו סיטה שנחטפה על ידי השד רוונה והוגלתה למרחקים. הנומן מסייע לראמה במאבקו ועל כן זוכה להיות בן אלמוות, משמע, אל. במיתוסים רבים השד הוא חיה, ותפקיד הגבור להאבק בחיה השדית. (האלים המרכזיים - וישנו ושיווא גם הם נאבקים בשד ומנצחים אותו) הנומן הוא חיה רבת כח, אבל אינו חיה שדית מסוכנת, אלא היפוכו של דבר: הוא אמנם חיה, אבל בגלל קרבתו של הקוף לאנושי, הוא משרת את האנושי, בבחינת גבור-אל שנאבק בשד. הנומן, לדעתי, מסמל את האנרגיה החייתית בשלב שהיא מגויסת בשרות מאבק הגבורה של התודעה האנושית כנגד הכוחות השדיים ההרסניים. כך הנומן מצטרף לדמויות מיתולוגיות כמו אנקידו, הרקולס ושמשון - כגבורים בעלי כח פיזי מודגש שפועלים בשרות האל, בשרות מטרה תודעתית רוחנית.
מסופר על הנומן [5] שבילדותו היה כולו תשוקה וכח פיזי. הוא נולד עם תאבון עז עד כי רדף אחר השמש כי חשב שהיא פרי. הוא נחן בזריזות רבה והיה לו כח-על לעקור עצים והרים משורשם. פניו היו אדומות והבהיל את אויביו בשאגתו. אולם היה לו מקור רוחני, שהרי אביו הוא אל הרוח ולכן הנומן יכל לעוף במהירות הרוח. כשהטיל הנומן ספק ביכולתו לבצע את משימותיו הקשות, אמר לו קוף זקן (החכם הזקן) שרק אם יאמין בכוחו ובמקורו האלוהי יוכל להן (איזה ספור נהדר! גם אני מזכירה לעצמי את דברי הקוף החכם בעתות ספק) אז התבודד הנומן בהר והתרכז במדיטציה במקור מהותו, עד שקיבל כוח וממדים שאיפשרו לו למלא משימותיו, כמו שמשון שהתפילה לאלוהים איפשרה לו לגייס את כוחו.
הנומן עובר אפוא משלב חייתי של קשב לתשוקותיו לשלב של קשב למקורו הרוחני ולמגויסות לרשות החברה האנושית, ואז הוא גם מגלם תכונה ערכית של נאמנות גמורה לראמה. ועוד מסופר על הנומן שנשלח להרי ההימליה - משכן האלים - כדי להביא משם את צמח המרפא לראמה, סיטה וחייליו הקופים שנפצעו במלחמה.

נראה שהנומן הינו בעל מאפיינים מוכרים של הגבור באגדות (איפיונים ארכיטיפיים של האגו-הגבור)[6]:
לידתו הפלאית (נולד אחרי שאמו הקופה אכלה עוגה ששלח אביו של ראמה לאשתו כדי שתהרה את ראמה), כוחו העל-אנושי, מאבקו המנצח ברע ובשדים, ומאבקו לגאולת האשה-סיטה (-האנימה) היסוד הנשי המשלים של ראמה. בו בזמן הנומן הוא גם גבור טריקסטרי זריז, חמקמק, גמיש אשר מיועד לשנות,

להשתנות, וכל זה למען הנישואים הקדושים של ראמה וסיטה - הגברי והנשי. ואמנם באיקונוגרפיה היהודית קימת תמונה של הנומן שאוחז בתוך לבו את תמונת הזוג המלכותי - כאן מתקיימים הנישואים הקדושים כאחוד הניגודים בתוך דמותו של הנומן [5. ע' 207].

בבלאדג'י, הזוג המלכותי ראמה וסיטה חוגגים את נישואי הקודש שלהם ממול מקדש הנומן. זו השלמות של איחוד הניגודים, שלמות שמאזנת את ההתפרצות הפראית שמתרחשת במקדש הנומן, ומכילה אותה. אני מנסחת לעצמי שהנכנסים לטראנס במקדש הנומן בבלאדג'י, לשגעון טקסי, כעין שגעון מקודש, מתמסרים לכוחות ההיוליים התת-הכרתיים. כאילו שהם מתמסרים ונותנים נפשם כבמת דרמה במאבק שבנפש כל אדם, בין השד והאל, בין החיה והאדם, כמו משחזרים את מאבקו של הנומן בשד, כדי להשתנות ולזכות בכח המרפא של נצחונו. האם הנכנסים לטראנס חווים ערב רב של כוחות דמוניים מטלטלים, או שהם מבחינים בין הכוחות השונים? אני יודעת.

אולי הטקס הזה מאפשר למשוגע או למשוגע בפוטנציה או לבעל ההשראה לחיות בעליל את האקסטזה השגעונית, להגיע עד קצה השגעון הפראי מבלי להבהל מפניו, ולהגיע עד קצה הכאוס לצורך החלמה, וכל זה בחסות הלגיטימית של החברה ושל האלים ראמה-סיטה המשקיפים ומשגיחים מנגד.

האם כל הנכנסים לטראנס הזה יוכלו לצאת ממנו? האם מישהו הגדיר מי רשאי להכנס להילולה 'עד דלא ידע', שבעטה בבינה? נראה שהחולים הקשים ביותר שהגיעו לכאן אינם מסוגלים כלל להכנס לטראנס הריפוי, ועל כן הם קשורים לגדר המקדש, כדי שלפחות יגעו במתחם המקודש. למראה כל זה עולה התמיהה; מה אנחנו יודעים בכלל מה משוגע ומה לא משוגע, מה טוב ומה רע בשגעון, היכן גבולותינו שלנו עצמנו, ולשם מה לשמור עליהם, היכן היחיד נגמר והיכן מתחיל הספור הקבוצתי, והאם לא נכון יותר להשתגע יחד כמותם?

ובכל זאת מתברר שלשגעון, או מה שנראה כשגעון חסר גבולות, ישנם גבולות ברורים; נראה לי שהמסגרת הטקסית המובנית, המרחב התחום ומגודר של המקדש, וההשתתפות הקבוצתית מהווים גבולות הגנה ותמיכה. נראה לי שגם המונוטוניות של המוזיקה שמסייעת לכניסה לטרנס, היא עצמה מהווה יסוד של קביעות תומכת. המקדש עצמו הוא חלל מקודש, כלומר מקום מיוחד המסוגל להכיל מציאות שונה באיכותה ממציאות יומיומית. הלא-נראה מומחש בתוך גבולות החלל וכך מתאפשרים שינוי וריפוי [7].

ההשתתפות של החברה כולה בטקס מאשרת את הטרנס ואולי גם מעניקה את האפשרות לצרכים האקסהיביציוניסטיים-דרמטיים (היסטריים?) של מבצע הטרנס, השחקן של במת נפשו ובמת המקדש, לעיני הקהל והאל הצופים בו. אכן קיימת קרבה בין טקס החלל המקודש ובין במת התאטרון [8].

כאן כדאי לזכור שבהודו השחקן הוא זה שמשחק את המיתולוגיה הדתית. וכך אומר שולמן [9]: "עצם הצפיה במופע היא אקט פולחני. ההודים מאמינים שהאלים משחקים בנו ומעורבים בחיינו מבלי שנהיה מודעים לכך כל הזמן. אחת הדרכים המביאה את האנשים להיות מודעים לנוכחותם היא הפסלים במקדשים. דרך המחשה אחרת היא הצגה של ספור האלים. השחקן, מתוך חוויה מטפיסטית, הופך למתווך בין האלים לבין בני האדם ובעת המשחק האלים נוכחים במקום. הרגשת הנוכחות החזקה הזו גורמת לעתים לכך שאנשים מרגישים כאילו האל או האלה משתלטים עליהם". והוא מוסיף דברים שבדרך כלל נאמרים על השמאן: "תפקידו של השחקן כמתווך, כבא במגע עם ישויות על-אנושיות פוגם במעמדו. הוא אמנם מתקרב לאלים, אבל הוא גם מסתכן והופך להיות מבודד מבחינה חברתית."

השרויים בטרנס בבלאדג'י היו בתנועה מתמדת חוזרת על עצמה, שצוברת כוח מאגי מעצם החזרה הכופינית, כמו היו נתונים בפרפטום מובילה של הווצרות אנרגטית בוראת עצמה מתוקף כח גדול מהם, כוח גדול שמווסת במקצב קבוע והתנהגות חוזרת על עצמה - חיייתית ככל שתהיה. והאין זו כעין תנועת רקוד פולחנית? עכשיו אני נזכרת באל המרכזי בהודו, הוא שיווא, שאחד מגילומיו הוא היותו אל הריקוד, כשריקודו הוא ריקוד ההרס והבריאה מחדש של העולמות. ריקוד של התהוות דינמית מתמדת. במיתולוגיה היוונית אפשר, לדעתי, לזהות את דיוניסוס כאל הטרנס, וכמסמל הארכיטיפ של שנויי המצב התודעתי בתוך מחול שכרון ובתוך תנועתיות יצרית-אקסטטית פרועה. יונג [10] אומר: "דיוניסוס משמעו

תהום האבדון, שבו נהרס כל יחוד אנושי והופך לאלוהות דמוית-החיה של הנשמה הקמאית. זוהי חוויה מענגת ואיומה כאחת".

היחיד השרוי בטרואנס חודר אפוא לטריטוריה של האלוהות הארכאית, כלומר אל שכבה ארכיטיפית קמאית נטולת תודעה, והוא "זקוק לאותו 'משהו' שיחלץ אותו מידי הנפש הקולקטיבית" [שם. ע' 122], כדי שאקסטזת הטרואנס תאפשר לו להינצל מצדו הדמוני של האל תוך התהוות והבראות דינמית, וכדי שהטרואנס יוליך להשתנות זו, להתמרה זו של היבראות. התמרה זו קימת גם בפולחן דיוניסוס הקדום, אשר בו טבעם הפראי ההולל של הסאטירים המביא עד שגעון הפך עם הזמן למשחק בשכרון הממיר את היצר ביצירה של מחול ותאטרון. לידתו מחדש של דיוניסוס, מסמלת אפשרות זו של טרנספורמציה מן המשוגע והיצרי אל הרוחני והקדוש.

במקדש בלאדג'י הטרואנס הדיוניסאי מתרחש בחסות האל הנומן. אולי הנומן, הגבור שהוא אל-חיה, הוא אותו 'משהו'; דמות הזדהות שגוברת על השדי, מביאה מרפא ואיחוד ניגודים. בחברה בראשיתית כמו בהודו, בה היחיד עדיין חי את נפשו דרך הסמלים המשותפים שמושלכים אל האלים המיתולוגיים, כשהיחיד מוגדר רק על ידי שייכותו הקולקטיבית (המחויבות של ה'דהארמה' היא לפי הקאסטה החברתית בלבד), נחווים המאבק בדמון והריפוי ברמה ארכיטיפית - בתאטרון או בטרואנס - בלי שהיחיד יקשר אותם, מתוך מודעות, אל תהליכי נפשו.

מנקודת מבט חברתית-פסיכולוגית: היחיד הנכנס לטרואנס מאפשר פתיחת שסתום לביטוי אנרגיות יצריות חסומות ותהליכים תת-הכרתיים קולקטיביים, הן של נפשו והן של החברה, שהוא משמש לה כעין 'שליח צבור' [4]. מצבי טראנס נקראים 'מצבי מודעות משתנים', והם מכלול רחב של התנהגויות, ברובן לא פתולוגיות החורגות ממצב רגיל של ערנות רגילה, כתוצאה מערור מוגבר או מוקטן של מערכת העצבים המרכזית. מצבים הכוללים התנהגויות היפרמוטוריות בלתי נשלטות, ריגוש אקסטטי והתכווצויות ריתמיות כמו אפילפטיות דמויות היסטריה. (מבחינה פסיכולוגית מצבים אלה מתוארים כמצב דיסוציאטיבי). הנרות, מקצב המוסיקה והקטורת, שהם חלק מהריטואל הדתי, מסייעים לכניסה אל הלא-מודע [7]. כוחם הסוגסטיבי נובע מהיותם צפנים מעוררי חושים, וממשמעותם הסימבולית המוטבעת בלא-מודע של המשתתפים, משמעות של קשר לעולם האחר: הנר מקשר בין הגוף והנשמה, החיים והמוות, ולהבת האש היא יסוד טרנספורמטיבי. הקטורת מסמלת כח גרוש שדים והמוסיקה מבטאה את הכוחות האחרים שפועלים בתוך תבנית מקצב ביולוגי-קוסמי. הנרות, המוסיקה והקטורת משמשים, לדעתי, כאמצעי חושי וסמלי לתווך בין העולם הזה והעולם האחר, הידוע והבלתי ידוע (המודע והלא-מודע), כשהם מאפשרים לפגוש את המעמקים הדמוניים-הקדושים, וגם להגן מפניהם.

הפסיכותרפיה המערבית מכוונת להדגשת ההבנה המודעת של המפגש החוויתי עם ה'שדים' של עמקי הנפש. לא כן ב'טרואנס-תרפיה'. שם לא מתקיימת חשיבה כלשהי. התהליך כולו מתרחש בעולם הדמדומים הטרומ תודעתי. יונג, שהכיר בפער בין ההודי והמערבי אומר על ההודי (בעקבות בקורו בהודו בשנת 1938): "ההודי, כשהוא באמת הודי, אינו חושב, לפחות לא באופן שאנו קוראים חשיבה, אלא חש את מחשבותיו. החשיבה הפרימיטיבית היא פונקציה לא-מודעת והוא חש את תוצאותיה, וכך זה בכל תרבות שנהנית מרצף אחיד מאז זמנים קדומים... תודה לאל שעדיין נותר אדם שלא למד לחשוב, אבל עדיין יכול לחוש את מחשבותיו כחיזיונות או דברים חיים. הוא הציל את אליו והם חיים בתוכו... עולם התודעה הארופי הוא דק כרשתות חושי טלגרף גבוהות מעל האדמה. יתכן שההודי חי בעולם אמיתי ואילו הארופאי חי בבית משוגעים של הפשטות. החיים בהודו טרם נסוגו לקפסולה של הראש. עדיין הגוף כולו הוא שחי" [11]. ובגלל זה, גם בהודו וגם בתרבויות ראשונות אחרות, אשר בהן מקובלים טקסי הטרואנס, הטרואנס הוא חלק מהמערך התרבותי הנורמטיבי כמעט, כי נפשם טרם הפרידה עצמה מנפשם (התודעה הרציונלית אינה מנותקת מהקיום הטרומ תודעתי ותת תודעתי), ואז בקלות מתרחשת הכניסה לטרואנס, כמו גלישה אל מים עמוקים, אל רחם קדומה שהם מורגלים בה ונענים לה, ומקדשים אותה, וסוגדים לה. ועוד יותר בקלות מתרחש הכניסה לטרואנס אצל נשים, כמו שראינו בבאלדג'י, שהרי היסוד הנשי בנפש כל אחד מאתנו הוא

*

אבל למה להשתגע דוקא במקדש? - כי המקדשים הקדומים אינם רק מקום של רוחניות צרופה, כי אם מקום מרפא והתחדשות; האלוהות היא גם מקור מרפא, כמו שהמגע עם השרש האלוהי בנפשנו הוא מקור מרפא. והלוא גם אצלנו בתפילה אומרים - 'השיבנו אדוני אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם'. ותמיהה היא לי, כמה משונים בני האדם בבואם אל הקדושה - יש שיבואו בדממת השקט ובחרדת ענוה, ויש שיבואו ברעש ובצעקה, יש שיבואו בקרבנות אדם וחיה ויש שיגישו מנחה של פרי ופרח, יש שיבואו במחול ובתופים ויש בתפילת שפתיים ובשירה, יש שיבואו במסכות ודרמה ויש שיבואו בווידוי גלוי, יש שיבואו כבני מרון ויש שיבואו בפראות של חיה יש שיבואו סדורים ונקיים ויש שיבואו הוללים בכאוס - כאילו אמרו לאלוהיהם - קבלו אותנו כמות שאנחנו - בכסות ועריה, בצדיקות ובחטא, ברוחני ובגשמי, בנעלה ובשפל, באלוהי ובחיתי, בכניעה ובהתרסה, באפס כוח ובעודף כוח, בעצב ובשמחה. האם ראיתי שמחה? לא, כי ראיתי דבר מה חורג מכל המוכר לי, דבר מה שאין לו מלים של רגש מוכר לי, על כן הוא דובר בשפת הגוף והנהמה והקצב - ובכל זאת אני מנסה לדבר אותו במלים.

*

בספור 'האבן הצומחת'[12], מתאר א. קאמי טקס טראנס, כאשר המנהיג הרוקד "הינו שדה הקרב של אלוהים", כאשר "בעיקר תקף הטראנס האיום ביותר את הכושיות הצעירות" וצעקתן היתה "התפרצות אחת מתישה, שנתנה סוף סוף את רשות הדיבור בכל אחד מהם לישות שעד עתה היתה שתוקה לחלוטין". טקס הטראנס הזה מהוה שלב מעברי לגבור הספור, המהנדס, שמתכון להביא סיוע טכנולוגי לילידים, ונמצא מבקש, מבלי דעת, סיוע נפשי-רוחני לנפשו המתמוססת והולכת מסגירותה ומעצוריה, לקראת הפראי, הפגאני, ולקראת האמונה המלאה והגאולה. האם הטראנס של בלאדג'י והטראנס של קאמי אינם מספרים לנו משהו על עצמנו? על הדחף שלא גילינו לעצמנו, 'לשבור את הכלים' ולהתפרע באפן המשוגע ביותר, המשוגע כביכול, כדי להיות בתוך האמיתית יותר? ואני, מה קורה לי כאן? במקום להצטרף לשגעון האנארכי הנהדר הזה, אני נבהלת וממהרת לנסח ולהסביר את כל זה בנוסחאות הדעת הישנות שלי, שהן קרש ההליכה שלי על פני התהום. ומה אם הייתי שבה לבלאדג'י, עוטה סארי, וכמו הנשים האחרות מטלטלת את ראשי וידי ושערותי, 'מאבדת ראש', מתמסרת אל הפראי יותר, חסר התחית, כביכול משתגעת - כמעט אפשר לי לחוש את החרות הגדולה...

מקורות

1. ניטשה פ., דיוניסוס ואפולו. טעמים - הקבוץ המאוחד-ספרית פועלים, תל-אביב 1990.
2. וויט פ., ווס. זמורה ביתן. ע'32. 1985.
3. קרול ל., הרפתקאות אליס בארץ הפלאות. תרגום - רינה ליטוין. ע'72. הקבוץ המאוחד. 1998.
4. בילו י., הדיבוק ביהדות: הפרעה נפשית כמשאב תרבותי. מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, ב(ד):529-563, 1983.
5. **Ions V., Indian Mytology. Prakash Books, New Delhi, 1983.**
6. **Henderson j., Man and His Simbols. Aldos Books, London ,1964**
7. פנדזיק ס., הרהורים על שמאניזם, על דרמה ועל ישומים טרפיים. תרפיה באמצעות אמנויות, 1(2), 7-23, 1993.
8. **Schechner R., Between Theater and Antropology. Philadelphia University of Pensylvania press. 1985.**
9. שולמן ד., מצוטט אצל לב ש., אליים זורים. הודו-מסע אחר, 64-70, 1995.
10. יונג ק.ג., על החלומות. דביר, 1982.
11. **Jung K. G., Civilization in Transition. CW 10, Bollingen Series, Princeton.**

15-525, 1957.

12. קאמי א., האבן הצומחת. מתוך 'הנפילה גלות ומלכות' תרגום - צבי ארד. ספרית פועלים, 1975.